

FRA ANDEDAM TIL LØVENS HULE

MØDET MED EN ANDEN VERDEN

Da jeg i sommeren 1999 afsluttede gymnasiet, fik jeg en mulighed, som skulle lægge et afgørende spor for mit liv. Jeg havde haft russisk på højt niveau og søgte nu et legat til et studieophold på Pusjkin Instituttet i Moskva. Jeg fik legatet – men var vist også den eneste ansøger. Således flyttede jeg fra de trygge omgivelser i Vejle til den buldrende russiske hovedstad.

Jeg ankom i september 1999, og straks ramtes Moskva af de terrorekspllosioner mod boligblokke, som blev startskuddet til Den Anden Tjetjenske Krig. Politisk var Rusland en rotterede, hvor indflydelsesrige oligarker som Roman Abramovitj, Boris Berezovskij og Mikhail Khordorkovskij og politikere i al almindelighed ragede til sig, som de bedst kunne, uden den mindste hensyntagen til befolkningens ve og vel. Præsident Boris Jeltsin forsøgte at tage styringen, men var bare ikke stærk nok. Det var på alle måder et brutalt og meget anderledes sted. Men jeg kom mig gradvist over forandringens chok og blev bidt af både sproget, kulturen og det politiske anarki.

I foråret 2000 sluttede en god ven fra Danmark sig til mig, og sammen begav vi os ud på en længere rygsækrejse. Med start i Moskva tog vi først et bumletog gen-

nem Kasakhstan og Turkmenistan til Silkevejens karavaner i Usbekistan, og sidenhen rejste vi videre til Kina og en række lande i Sydøstasien. Det var en lærerig tur. Og det skulle vise sig, at mit liv også ville blive formet af en faglig fascination af den politiske styreform, som destinationerne – og snart også Rusland selv – repræsenterede i sin klareste form: diktaturet.

MED TOG IND I DIKTATORLAND

I det olierige steppeland Kasakhstan sad Nursultan Naserbajev på magten på tiende år og havde i 2000 etableret et politisk system, hvor han tog alle vigtige beslutninger. Først i marts 2019 trådte han frivilligt tilbage fra præsidentposten. Men for en diktator kan det være svært at slippe magten. Således også for den aldrende Naserbajev, som stadig trækker i trådene som en enerådig dukkefører, til trods for at præsidenttitlen er udskiftet med titlen som *Elbasy*, nationens leder. Næsten halvdelen af Kasakhstans 18 millioner indbyggere er under 30 år og har ikke kendt til andre politiske ledere end Naserbajev.

Fra Kasakhstan krydsede vi kort ind over grænsen til Turkmenistan. Her havde parlamentet året forinden enstemmigt udråbt Saparmurat Nijazov til præsident for livstid. Andre despoter som Jugoslaviens Josip Tito og Ugandas Idi Amin har brystet sig af samme titel. Nijazov havde oprindeligt støttet kuppet mod Sovjetunionens sidste generalsekretær Mikhail Gorbatsjov i august 1991, som havde til formål at standse reformprocesserne og den gradvise opløsning af Sovjetimperiet.

Da kuppet slog fejl, satte Nijasov i stedet alle kræfter ind på at kontrollere Turkmenistan. Han var en grusom diktator. Flere menneskerettighedsforkæmpere blev sendt i arbejdslejre, og nogle endda tvangsindlagt på psykiatriske anstalter. Hans dominans over den gasrige nation nåede uanede højder, i takt med at en vanvittig personkultur omkring ham tog form. Nijasov fik for eksempel opført en 12 meter høj guldstatue af sig selv på en central plads i hovedstaden Ashgabat. Statuen kunne rotere, således at despotens ansigt altid vendte mod solen.

I 2001 udgav Nijasov bogen *Ruhnama*, ”Sjælens bog”, som blev pensum i skoler og på højere læreanstalter, og han ændrede navne på ugedage og måneder. Han opkaldte januar efter sig selv og april efter sin moder. Hvad værre var: Ingen turde sige ham imod. Selv mere tilfældige indfald fra præsidenten førte straks til lovændringer. På den måde blev opera, langt hår, gedebukkeskæg, bilradioer og sågar guldtænder forbudt. **De cirka fem millioner turkmenere bøjede hovederne og makkede ret; de turde ikke andet.** Først i 2006 slap de af med Nijasov – og hans statue – takket være et hjertestop.

I nabolandet Usbekistan regerede Islam Karimov. Også han var kendt for sin nådesløshed og en glubende appetit på magtfuldkommenhed. Han arresterede og torturerede i tusindvis af politiske modstandere, og over årene tvang regimet millioner af landets indbyggere – inklusive børn – til at plukke bomuld under til tider slave-lignende forhold. Den hårde valuta fra bomuldseksporten røg direkte i lommerne på Karimov og hans nærmeste

støtter og bidrog dermed til, at de kunne fastholde grebet om magten.

Blot to måneder inden vores ankomst havde Karimov vundet præsidentvalget i landet med imponerende 91,9 % af stemmerne. Han havde dog også kun én modkandidat – den relativt ukendte professor Abdulhafis Jalolov. Næsten tragikomisk udtalte Jalolov på valgdagen, at han havde stemt for ”stabilitet, fred og nationens uafhængighed” og derfor sat sit kryds ved Karimov! Valget var åbenlyst en politisk farce.

Al modstand mod Karimov var altså allerede dengang knækket. Da bølgen af såkaldte farverevolutioner, som tvang korrupte og let autoritære ledere fra magten i Georgien, Ukraine og Kirgisistan, i 2005 nåede Usbekistan, tøvede han ikke med at gribe til handling. I oprørets epicenter, byen Andisjan, skød Karimovs sikkerhedstroppe hundredvis af ubevæbnede demonstranter og skjulte ligene i massegrave. Revolutionen døde ud, før den rigtigt var begyndt, og Karimov endte med at sidde på magten frem til sin død i 2016.

Et par uger efter vores afrejse fra Moskva begyndte endnu en diktator at røre på sig. Da Jeltsin overraskende trådte tilbage nytårsnat 1999, overlod han præsidentposten til sin nyslåede premierminister Vladimir Putin. Tre måneder senere, den 26. marts 2000, vandt Putin det fremrykkede præsidentvalg. I årene herefter cementerede og udbyggede han langsomt, men målrettet, sin personlige magt.

I løbet af blot otte år blev Putin så magtfuld, at han

kunne gennemføre verdenshistoriens største 'demokratiske' illusionsnummer. I 2008 lod han angiveligt i respekt for forfatningens forskrifter om, at en præsident maksimalt kan regere i to embedsperioder, sin premierminister Dimitrij Medvedev overtage pladsen som landets formelle leder. Putin tog så Medvedevs stilling, men styrede reelt fortsat Rusland, indtil han ved valget i 2012 kunne vende tilbage som præsident. I 2020 kunne Putin fejre 20-års jubilæum som ubestridt leder af en af verdens førende militærmagter.

Efter Centralasien tog vi mod Sydøstasien. Vi besøgte de kommunistiske etpartistater Kina og Vietnam. De oplevede i de år en rivende økonomisk udvikling, som syntes uundgåeligt at skulle føre til politiske omvæltninger. Men propagandaplakater med budskaber om lighed og marxisme strålede fortsat om kap med neolysene fra de mange nye virksomheder. Og i begge lande var det fortsat det kommunistiske parti, der med ultimativ politisk kontrol satte dagsordenen. Det forhold har ikke ændret sig de sidste 20 år.

Vi var også i Thailand, dengang et spædt demokrati. Militæret havde dog ikke opgivet sin tradition for at kuppe de politiske ledere og tog magten i både 2006 og 2014. I alt har landet oplevet mere end 22 kupforsøg siden mellemkrigstiden – ni slog fejl, mens 13 indvarslede et nyt militærstyre.

DEMOKRATIETS MØRKE MODPOL

Min interesse for diktaturets væsen blev første gang vakt på den rejse. Og særligt mens autokratiets skygge igen bredte sig over Rusland og snart lå som en tung dyne over flertallet af de tidligere Sovjetrepublikker, begyndte jeg for alvor at dykke ned i diktaturets politiske logik. Det er en brutal, men også fascinerende verden.

Ikke mindst er det en virkelighed, vi bør kende til og forsøge at forstå. For sammenligner vi med demokratier, har borgerne i et diktatur større sandsynlighed for at opleve ikke blot mere omfattende og hensynsløs undertrykkelse, men også en mindre stabil økonomisk vækst, dybere fattigdom, mere korrupsion og større miljøkatastrofer. Diktaturer er også hyppigere skueplads for etnisk forfølgelse og udrensning og væbnede konflikter.

Endelig er diktatorers kamp for egen overlevelse ofte med til at fremkalde og forlænge store kriser på den internationale scene. Diktaturer skaber altså både mange problemer for borgerne i hjemlandet og for alle omkring dem. Selv her til lands påvirker de indirekte den politiske dagsorden. For misvækst, mistrivsel, vold og ufrihed er netop nogle af de faktorer, som får så mange flygtninge og migranter til at søge mod Europa og Danmark.

Og diktaturerne er altså ikke på vej ud. Snarere tværtimod. I dag lever befolkninger i mere end 40 % af verdens lande fortsat under diktatur, og tallet synes at være stigende. Skal vi vende denne udvikling, er det nødvendigt, at vi bliver bedre til at forstå demokratiets mørke modpol.